

JOANOT MARTORELL I EL *TIRANT LO BLANC*

1. JOANOT MARTORELL

Joanot Martorell va néixer, probablement a Gandia entre el 1413 i el 1414, en el si d'una família que havia tingut un gran prestigi social i econòmic: per exemple, el seu avi Guillem en una ocasió va deixar diners al rei Martí I. Però les coses van començar a anar malament, i els Martorell van haver de veure com es perdia tota la seva fortuna. El pare, Francesc Martorell, va morir el 1435 deixant els seus vuit fills (Joanot és el quart) en una situació delicada. Deu anys després, Joanot Martorell i els seus germans s'havien arruïnat del tot. Joanot Martorell és, doncs, un cavaller que va passar per greus dificultats econòmiques. Va emprendre diversos viatges (a Anglaterra, Portugal, Nàpols, experiències que queden reflectides a la novel·la) per intentar solucionar-les, però al final no aconseguia sinó complicar-se més les finances. Els problemes econòmics el van portar, també, a buscar-hi una solució en l'enfrontament armat: el 1437 comença un conflicte amb el seu cosí Joan de Monpalau, que havia estat embolicat sentimentalment amb Damiata, una germana de Joanot, amb la qual va celebrar un "matrimoni secret", força freqüent a l'època, del qual després Montalbà no en va voler saber res. S'intercanvien diverses lletres de batalla, per defensar l'honor, però en el fons el mòbil de Martorell és econòmic: si aconseguís casar la germana, a casa hi hauria una boca menys per alimentar. L'afer s'acaba amb l'obligació per part de Monpalau de donar una suma de diners a Damiata.

Joanot també té afers purament cavallerescos: el 1442, el jove cavaller Jaume Ripoll li envia una lletra per batre's per esport, però Martorell s'hi nega argumentant que es busqui algú altre si es vol entrenar.

El 1437 Joanot té un conflicte, ja més seriós, amb el poeta Ausiàs March, que estableix capitulacions matrimonials amb Isabel, germana del cavaller, però que no s'hi vol casar perquè tem que no li pagaran el dot promès (no s'hi casa fins al 1439).

El 1444 comença el greu conflicte amb Gonçalbo d'Íxer, comanador de Muntalbà, que no s'acabarà fins el 1450, per unes terres que havien estat de Martorell però que l'altre havia comprat. Aquest conflicte ja no es resol amb lletres de batalla, sinó amb pleits, perquè Gonçalbo d'Íxer és un home que s'ha adaptat als nous temps i no vol ni veure les lletres de batalla que li envia Martorell, sinó que el porta directament als tribunals. Com a conseqüència, Martorell perdrà totes les seves possessions.

Joanot Martorell, completament arruïnat, ha de posar les seves armes al servei dels senyors feudals, i la seva situació desesperada el portarà a participar en un acte de pillatge: el 1449 uns musulmans assalten a Xiva uns mercaders castellans, amb la intervenció posterior de Martorell, que no els defensa. El nostre cavaller és empresonat i serà alliberat més tard.

A començaments de 1464, Martorell ven al seu veí Martí Joan de Galba el manuscrit *del Tirant lo Blanc* per 150 sous, ja que "passava moltes necessitats e lo dit en Martí Johan li prestava dinés sovent".

Joanot Martorell, que no va casar-se mai i a qui no se li coneixen fills il·legítims, va morir entre el mes de gener i el 24 d'abril de 1465, probablement a València.

Martorell, doncs, és un cavaller del segle XV, de temperament força violent i bel·licós, que veu com el món cavalleresc s'enfonsa i que en la seva novel·la recrearà un món que està desapareixent: el dels cavallers.

1.1. Lletres de batalla de Joanot Martorell

Hi ha les 14 lletres de batalla intercanviades amb Joan de Monpalau per l'afer amb Damiata, la germana de Joanot amb qui el seu cosí Joan de Monpalau s'havia casat en secret, però sense arribar mai a celebrar el matrimoni autèntic.

Joanot Martorell obre la correspondència i comença recordant a l'altre que, a causa del parentiu entre ells existent,

"tota hora que vós veníeu a la casa de mon pare, e ara mia, confiant que veníeu com a parent e amic, totes les portes vos eren obertes, sens que negú de nosaltres no es guardava gens de vós, ni es poguera pensar que vós pensàsseu ni fésseu nenguna vergonya ni maldat vers nosaltres ni a la nostra casa". Però, "vós, anant e venint a la nostra casa a tota vostra requesta proferís [vàreu prometre] e ab sagrament juràs de pendre ma germana Damiata per muller, e desposar-la dins fort breu temps, la qual cosa fins ací no haveu feta, abans en lo mig temps, practicant vós en la nostra casa, sots color de prometença, ab sagrament per vós fet de pendre ma germana per muller, e confiant la dita ma germana de l'amistat e parentesc..., com a robador de la honor de la dita ma germana e mia, haveu deshonestament tacada e deshonorada incessant la dita ma germana". Com que "tal maldat e desllealtat" no pot restar sense càstig, Martorell el repta a batalla a ultrança davant d'un jutge imparcial que permeti que la batalla duri fins que un dels dos resti mort o vençut."

En les seves respostes, Joan de Monpalau nega que hagués donat paraula de casament a Damiata, però mai no nega una altra de les acusacions de Martorell: que l'hagués "*deshonestament tacada e deshonorada*", amb la qual cosa l'honor de la noia quedava fortament malmès. La batalla a ultrança no s'arribà a celebrar mai. L'afer es va resoldre amb el pagament d'uns diners de Joan de Monpalau a Damiata Martorell.

1.2. Estades a Anglaterra, Portugal i Nàpols

Joan de Monpalau deia molt convençut que Martorell no tenia cap intenció de buscar un jutge que presidís la seva batalla, jutge que en principi no podia ser el rei d'Aragó, ja que els reis no podien ser jutges de litigis entre els seus vassalls excepte en casos de traïció. Per l'abril de l'any 1438 va arribar a Monpalau la darrera lletra de Martorell, signada per aquest en la ciutat de Londres el 22 de març. Li comunica que ha trobat un jutge: el mateix rei d'Anglaterra, Enric VI de Lancaster. Així sabem que Martorell va ser a la cort anglesa, allà va conèixer cavallers famosos de la seva època, va assistir a sumptuoses festes cortesanes i torneigs. Tot això quedarà reflectit en els episodis anglesos del *Tirant Lo Blanc*.

També tenim documentada la presència de Joanot Martorell a Portugal, dada molt important pel que afecta al *Tirant Lo Blanc*. No sabem, però, la data exacta de la seva estada.

Martorell també residí a Nàpols almenys un any, a partir de 1454 i en tornar a València, fou quan començà a escriure el *Tirant Lo Blanc*.

1.3. Data d'escriptura de la novel·la. Martí Joan de Galba

El *Tirant Lo Blanc* va ser gairebé escrita en la seva totalitat per Joanot Martorell entre 1460 i 1468 i publicada a València l'any 1490. Durant molt de temps, es va creure que en la redacció de la novel·la hi havia intervingut un segon autor, Martí Joan de Galba, que es creia que havia escrit l'última part de la novel·la, la més retòrica i més difícil de llegir per a un lector modern. Actualment, els estudiosos estan d'acord a considerar que el *Tirant* és completament obra de Martorell, i que l'única funció de Martí Joan de Galba va ser custodiar el manuscrit i portar-lo a la impremta.

1.4. Dedicatòria del *Tirant Lo Blanc*

El *Tirant Lo Blanc* va precedir d'una dedicatòria escrita per "Joanot Martorell, cavaller", adreçada al "molt il·lustre Príncep e senyor Rei expectant Don Ferrando de Portugal", on es diu que la novel·la va ser començada el 2 de gener de 1460.

Martorell devia conèixer aquest príncep portuguès i "rei expectant" (per la seva genealogia tenia expectatives per ser rei de Portugal) durant la seva estada a Portugal.

2. EL GUILLEM DE VAROIC

Exceptuant el *Tirant Lo Blanc*, l'única obra literària de Joanot Martorell d'atribució segura i que hagi arribat fins als nostres dies, és un relat inacabat que ell anomena "Tractat d'orde de cavalleria", que és una barreja de novel·la cavalleresca i de tractat teòric sobre la cavalleria. Aquesta obra ha rebut modernament el títol de *Guillem de Varoic*, que és el nom del seu protagonista. Aquesta obra serà l'origen dels 39 primers capítols del *Tirant Lo Blanc* i indiscutiblement és producte de l'estada (o possibles estades) de Martorell a Anglaterra. En la seva part narrativa, l'obra relata com el vell cavaller Guillem de Varoic, que s'havia fet famós en moltes guerres i batalles, en tornar d'un pelegrinatge a Jerusalem es retira a viure en una ermita, prop de Varoic (Warwick), sense que ningú no el reconegui. Anglaterra és envaïda pels sarraïns i el rei anglès, que veia la guerra perduda, té un somni segons el qual, al primer home que li demanés caritat l'hauria de vestir de cavaller i hauria de ser el capità de les seves tropes per lluitar contra els musulmans. I així va succeir: Guillem de Varoic, que vivia de les almoines, demana caritat al rei i aquest actua segons el somni. Malgrat les protestes de l'antic cavaller, el posa al front dels seus guerrers i el fa comandar la batalla contra els sarraïns, que evidentment, acaba amb la victòria de les tropes angleses.

La part doctrinal i teòrica són els consells que Guillem de Varoic, ja de tornada a la seva ermita, dóna a un jove escuder de Bretanya que ha arribat a l'ermita, per tal que es converteixi en un bon cavaller. Aquesta part doctrinal procedeix, en bona part, del *Libre d'orde de cavalleria* de Ramon Llull. Pel que fa a la part novel·lesca, Martorell fa una versió d'un episodi que es troba en un "roman" anglonormand del segle XIII titulat *Guy de Warwycke*, que en els seus orígens s'havia escrit en vers i del qual s'havien fet prosificacions franceses, angleses i irlandeses durant els segles XIV i XV. Sembla que Martorell va conèixer algun d'aquests manuscrits durant la seva estada a Anglaterra.

3. EL TIRANT LO BLANNC

3.1. Resum de l'argument de la novel·la

La novel·la cavalleresca *Tirant Lo Blanc*, escrita entre 1460 i 1468 i publicada el 1490, explica les aventures militars i amoroses del jove cavaller Tirant Lo Blanc des que és armat cavaller a la cort del rei d'Anglaterra fins que aconsegueix ajudar a l'emperador de Bizanci a vèncer els turcs que amenaçaven el seu imperi. La novel·la, doncs, és una novel·la d'aventures cavalleresques, militars, sentimentals i eròtiques.

Ja s'ha vist que els primers capítols de la novel·la *Tirant Lo Blanc* tenen un origen diferent del de la resta de l'obra. Els 39 primers capítols es basen en el seu relat *Guillem de Varoic*, que a la vegada s'inspira en la prosificació francesa del *Guy de Warwycke* i que en la seva part doctrinal plagia el *Libre d'orde de cavalleria* de Ramon Llull.

El *Tirant Lo Blanc* es divideix en 487 capítols i es podria dividir en les parts següents:

- Aprenentatge de l'ofici de cavaller: episodis de Tirant amb l'ermità Guillem de Varoic.
- Tirant és armat cavaller durant les festes de les noces del rei d'Anglaterra: episodis anglesos del *Tirant*.
- Tirant emprèn un viatge per ajudar l'emperador de Bizanci a vèncer l'amenaça turca: episodis a la cort de Sicília i a l'illa de Rodes.
- Tirant arriba a Constantinoble, capital de l'Imperi Bizantí, i viu els principals episodis amorosos i militars de la novel·la: Tirant a L'Imperi Grec.
- Continuació de les aventures guerrereres: Tirant al nord d'Àfrica.
- Tirant venç els turcs, es casa amb la filla de l'emperador i es nomenat cèsar de l'Imperi: tornada a Constantinoble i mort de Tirant.

3.1.1. Tirant i l'ermità Guillem de Varoic: part doctrinal de la novel·la

Resum

Narra la història d'un jove noble, Tirant Lo Blanc, fill del marquès de Tirània i de Blanca de Bretanya, del llinatge de Roca Salada, que essent escuder, es dirigeix al torneig que el rei d'Anglaterra ha convocat per celebrar les seves noces. Pel camí passa per una ermita on viu Guillem de Varoic, un cavaller molt famós que s'ha retirat del món per dur una vida santa i solitària. L'ermità li explica què és la cavalleria, quines són les obligacions del cavaller, li ensenya detalls sobre les armes, etc. En aquest punt, podem dir que Tirant rep la seva "instrucció teòrica" per convertir-se en un cavaller ideal. Li mancarà, doncs, la "instrucció pràctica", que rebrà a la cort del rei d'Anglaterra, on participarà en el torneig i serà proclamat el millor cavaller.

L'episodi amb Guillem de Varoic representa, doncs, una mena d'esbós dels 39 primers capítols del *Tirant*. Martorell va aprofitar el canemàs que li oferia el *Guillem de Varoic*, tot reelaborant-lo

i aprofitant elements, tant del *Libre de l'orde de cavalleria* de Llull com de la prosificació del *Guy de Warwick*.

L'ermità Guillem adoctrina Tirant tot llegint-li capítols del llibre *Arbre de batalles*, llibre que després li regalarà. Martorell ha introduït un canvi significatiu en relació a la seva obra inacabada del *Guillem de Varoic*: així, el llibre que l'ermità del tractat de Llull deixa en préstec a l'escuder és el mateix *Libre d'orde de cavalleria* que hom va llegint, mentre que al *Tirant*, el llibre és intítulat *Arbre de batalles*, que és la famosa obra de finals del segle XIV escrita per Honoré Bouvet.

3.1.2. Episodis anglesos del Tirant

Resum

Un cop ha rebut aquesta instrucció teòrica de part del cavaller ermità, Tirant i alguns joves companys, entre els quals es troba el seu cosí Diafebus (que en alguns moments de la novel·la apareix com a amic íntim de l'heroi), marxen a la cort anglesa amb motiu de les noces del rei, i allà participarà en torneigs i enfrontaments amb altres cavallers. Havent demostrat la seva vàlua, valentia i saviesa, el rei d'Anglaterra l'arma cavaller. En aquesta part de la novel·la Tirant fa la seva **instrucció pràctica** per convertir-se en el millor cavaller. En un dels episodis anglesos del *Tirant*, una donzella parenta de la Reina, anomenada la bella Agnès, filla del duc de Berrí, portava en el pit una magnífica joia. Tirant la hi va demanar, tot prometent-li que, si accedia a la seva pretensió, la serviria i combatria per ella. Concedit això per la donzella (penyora amorosa), es va presentar l'endemà a la cort un cavaller anomenat el senyor de les Vilesermes, qui, invocant el seu antic amor per la bella Agnès, va desafiar Tirant (cap. 60). Aquest va acceptar la lluita, després d'una violenta discussió, i va rebre la seva lletra de batalla. Fetes determinades gestions pels reis d'armes, els dos cavallers van lluitar de nit en un bosc amb fortes armes ofensives, però protegits només per una camisa, i ho van fer amb tanta valentia que tots dos van caure molt mal ferits per terra. El senyor de les Vilesermes va morir, i Tirant va quedar-se sense sentits i cobert de sang. Van arribar a l'indret el Rei, alguns cortesans i la Bella Agnès, que amb la seva sol·licitud va fer reanimar Tirant i va plorar la mort de l'altre cavaller. Tirant va ser portat a la ciutat per curar-li les ferides, i el senyor de les Vilesermes va ser enterrat amb tots els honors. Els jutges del camp van dictar la sentència del combat, declarant al senyor de les Vilesermes màrtir d'armes i atorgant a Tirant la glòria de la batalla (cap. 61 al 68).

Un cop ha acabat de narrar moltes gestes de Tirant, Diafebus explica l'origen de l'**Orde de la Garrotera**, de la qual Tirant passa a ser membre. Cal destacar el gran interès que mostra Martorell per aquest orde cavalleresc, del qual descriu les cerimònies i en dóna els estatuts. L'element més important és que en aquestes pàgines del *Tirant* apareix la més antiga versió de la famosa llegenda de la lligacama (origen de la creació de l'orde en temps del rei Eduard III d'Anglaterra). El primer testimoni escrit d'aquesta llegenda que accepten els especialistes anglesos es troba a l'obra de l'italià Polidor Vergili, *Anglicae Historiae*, que s'imprimí per primera vegada l'any 1504, o sigui, 16 anys després de la primera edició del *Tirant* i gairebé mig segle després d'haver escrit Martorell aquest passatge. Això mostra, un altre cop, que en Joanot

s'interessà molt per la vida cavalleresca i palatina anglesa. És possible que conegués l'anècdota de la lligacama a través del rei Enric IV, ja que quan Diafebus es disposa a narrar-la a l'ermità, explica que la va sentir de boca del mateix rei.

3.1.3. Tirant a la Mediterrània: Rodes i Sicília

Resum

Després de viure diferents aventures guerreres a la cort d'Anglaterra, Tirant, que ja s'ha convertit en un cavaller admirat i temut, marxa amb els seus companys cap a Nantes, a la cort del duc de Bretanya. Allà van arribar dos missatgers del rei de França que expliquen als joves cavallers que el Soldà de El Caire, amb l'ajut dels genovesos, tenia el propòsit d'apoderar-se de l'illa de Rodes, que era domini dels Cavallers de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem. Tirant i els seus amics decideixen anar a defensar Rodes. Amb ells anirà també Felip, cinquè fill del rei de França, que era un jove bo i valent, però groller i inculte. En el seu camí cap a Rodes, i després d'enfrontar-se amb naus musulmanes, els joves arriben a la cort de Sicília per proveir-se de blat. Allà són rebuts pel rei de Sicília i la seva filla, la Infanta Ricomana. A la cort de Sicília es viu la primera història amorosa de la novel·la entre Felip de França i la Infanta Ricomana. Aquests són episodis molt divertits, ja que Ricomana, encara que li agrada Felip, sospita que és un pobre noi estúpid, per la qual cosa Tirant haurà d'estar sempre alerta per tal de salvar el seu amic del ridícul. Després d'uns dies de festa, Tirant, el rei de Sicília, Diafebus i altres joves nobles trenquen el setge de Rodes i alliberen la ciutat. Quan tornen a Sicília, se celebra el matrimoni entre Felip i Ricomana i es viuen uns episodis que són una constant pugna entre la beneiteria de Felip, les sospites de Ricomana i els esforços de Tirant per tractar d'arreglar les situacions de ridícul que provoca el seu amic.

En aquests capítols cal destriar una part històrica (el setge de Rodes) i una altra de fictícia (el festeig de Felip de França i la Infanta Ricomana). En la primera, Martorell narra, novel·lat, l'episodi del setge de Rodes que dugueren a terme les forces egípcies contra aquesta illa, entre el 10 d'agost i el 18 de setembre de 1444. Comandava aquestes forces el soldà d'Egipte, Abu Saïd Djakmark. L'illa estava defensada per l'Orde de Sant Joan, essent mestre dels santjoanistes Joan de Lastic. Rodes era una illa on abundaven els catalans i els valencians, tant entre els cavallers que la governaven, com entre els mercaders, comerciants, navegants, etc. Els genovesos, enemics d'Alfons el Magnànim, rei d'Aragó, acusaven els cavallers de l'Orde d'ésser favorables al nostre rei i per això ajudaven el Soldà egipci en la seva campanya contra Rodes.

En el setge de Rodes hi va intervenir un famós cavaller borgonyó, Geoffrey de Thoisy: l'itinerari mariner del personatge, la seva participació en l'acció militar ofereixen tants punts de coincidència amb el que Martorell atribueix a Tirant, que no és aventurat afirmar que en aquests episodis, l'autor atribuï al seu heroi trets de l'històric cavaller Geoffrey de Thoisy, les gestes del qual havien de ser conegudes forçosament per un cavaller com era Martorell.

Per tant, en l'episodi del setge de Rodes, Martorell aprofita notícies directes que li pogueren donar catalans o valencians que van viure aquests fets i atorgà a Tirant trets del cavaller real Geoffrey de Thoisy.

Pel que fa als episodis de Tirant a la **cort siciliana**, se centren en les escenes galants i amoroses entre Felip de França i Ricomana, la filla del rei de Sicília. Tot el nus d'aquesta història sentimental es basa en la beneiteria i grolleria de Felip, que desconeix quin ha de ser el comportament cortès propi d'un home del seu llinatge, i les sospites de Ricomana, que fa tot el possible per descobrir quin és el veritable tarannà de Felip. Però Tirant sempre aconsegueix evitar que la Infanta conegui la veritat i fa quedar bé el seu jove amic.

La prova definitiva és la dels dos llits. Ricomana fa que en una cambra de palau on ha de dormir Felip hi posin dos llits, un de molt luxós i un altre, petit i humil. Ricomana s'amaga per tal de descobrir què farà Felip. El jove príncep, un cop es troba a la cambra, descobreix "que se li ha romput un punt de la calça" i demana agulla i fil per tal de cosir-la. Com era d'esperar, Felip volia dormir en el llit petit, però perd l'agulla i tot buscant-la, el desfà i li cauen per terra el cobrellit i els llençols. Aleshores, per no haver de tornar a fer el llit petit, decideix dormir en el més sumptuós. Ricomana treu d'aquest episodi una conclusió equivocada, ja que creu que vol dormir en el llit gran i luxós per la seva condició de fill de rei. Però, almenys, quedarà convençuda de la pretesa cortesia de Felip.

Ricomana, per acabar de sortir de dubtes i saber d'una vegada si Felip és groller i avar, envia a buscar a Calàbria "un gran filòsof". Aquest filòsof (després de passar per la presó i provar les seves arts "endevinatòries") pot donar a Ricomana la seva opinió sobre l'Infant Felip. Li diu que és molt avar i ignorant, però que es convertirà en rei de Sicília. Amb tot, Ricomana, després de l'episodi dels dos llits, creu que el filòsof s'ha equivocat i decideix casar-se amb Felip.

La primera part de la història del filòsof de Calàbria té un origen evident: la història bíblica de Josep empresonat que interpreta el somni del coper i del forner del Faraó (*Gènesis*, 11). El que després succeeix prové d'un conte de les *Mil i una nits*, que va tenir molta difusió a Europa i que Martorell degué conèixer a través d'obres occidentals que el recollien, com *Le cento novelle antiche* o *Novellino*, recull italià anònim del segle XIII.

Veiem que Martorell actua sempre com a novel·lista: és cert que s'inspira en la realitat contemporània i en fets i personatges que coneix directament o que són coneguts en el seu temps, però envolta aquesta realitat d'elements de ficció, literaris, que fan que la novel·la pugui ser considerada realista, però no real o històrica. Aquesta duplictat realitat/ficció es fa evident tot al llarg de la novel·la.

3.1.4. Tirant a l'Imperi Grec

Resum

Després de viure més aventures guerrerres, arriba a Sicília una carta de l'emperador de Constantinoble (Imperi Bizantí) en què demanava ajuda a Tirant per salvar l'Imperi de caure en mans dels turcs. L'emperador sabia que Tirant, el millor cavaller del món, es trobava a la cort de Sicília, i li pregava que es traslladés a Constantinoble i que s'adherís a la causa grega contra els turcs. Tirant accepta i amb els seus amics es trasllada a Constantinoble on són magníficament rebuts per l'Emperador. Tirant rep el càrrec de capità general i és presentat a l'Emperadriu i a la jove Princesa Carmesina, de la qual Tirant es va enamorar immediatament. Aquesta passió el va fer caure en

una profunda malenconia i l'únic confident del seu amor serà Diafebus, però aviat es farà evident que la passió amorosa és mútua. Però no tothom a la cort de Constantinoble admira Tirant, ja que en el consell imperial hi ha un cavaller que li és contrari, el duc de Macedònia, que es convertirà en el seu enemic.

Com que la tristesa de Tirant persistia i ningú sabia què li passava, l'Emperador decideix enviar-lo a Xipre a lluitar. Però abans, Tirant declara el seu amor a Carmesina. Quan aquesta li pregunta per què es troba en aquell estat, Tirant li diu que està enamorat. Quan ella insisteix per saber qui és la dona que estima Tirant, aquest li dóna un mirall i li diu que en ell veurà reflectida la imatge de la dama que ell estima. La Princesa, malgrat sentir-se complaguda per l'amor de Tirant, es creu obligada a reprendre'l durament per la seva gosadia. El cavaller replica amb protestes de sinceritat i assegurant-li que està disposat a morir per ella. Això fa desesperar Carmesina, ja penedida de les seves dures paraules, en presència d'Estefania, una donzella de la cort; i aquesta, a indicació d'aquella, corre a la cambra de Tirant i li prega que obliidi les dures paraules que abans li va dirigir. Mentrestant, el Soldà turc està assetjant Constantinoble i Tirant ha de deixar la cort per anar a lluitar. Abans, però, Carmesina li entrega una camisa (que en aquella època era una peça de roba interior, ja que es portava sota el vestit), com a penyora amorosa.

Tirant venç en totes les batalles en les quals participa, la qual cosa no fa més que augmentar l'odi del duc de Macedònia. Diafebus torna a la cort de Constantinoble per donar la bona notícia. Aprofitant l'estada de Diafebus a la cort, Estefania, dama de Carmesina, demostra clarament el seu amor pel jove cavaller cosí de Tirant. Simultàniament, el Soldà turc torna a la batalla i Tirant es veurà obligat a refugiar-se en el castell de Malveí, on es fa gran amic d'un dels cavallers grecs, Hipòlit, que serà l'amant de l'Emperadriu, mare de Carmesina. Diafebus aprofita per parlar a Carmesina de l'amor que per ella sent Tirant, així com de les gestes guerrers del jove. Estefania es lliura com a esposa secreta de Diafebus a través d'un albarà. Les victòries de Tirant continuen i la seva fama de gran cavaller augmenta. El jove cavaller torna a la cort, on segueix el galanteig entre Diafebus i Estefania i entre Tirant i Carmesina. Una nit, Diafebus i Tirant visiten la cambra on dormen les seves dames. Plaerdemavida, una graciosa i maliciosa donzella de la Princesa, se n'adona, i al dia següent explica a Carmesina i a Estefania que ha tingut un somni. I el que explica com un somni és el que ha espiat a la nit, de manera que les dues saben que el seu secret ha estat descobert. A la vegada, Plaerdemavida parla del seu amor per Hipòlit, l'amant de l'Emperadriu. En aquest moment, Tirant alterna les aventures guerreres i cavalleresques amb episodis amorosos amb Carmesina, afavorits per Plaerdemavida, ja que han de mantenir el secret davant dels pares de la Princesa.

La Viuda Reposada, que havia estat la dida de Carmesina, s'ha enamorat de Tirant i farà tot el possible perquè els dos enamorats se separin. Calumnia el cavaller davant de la Princesa, fent-li creure que al seu darrere parla amb menyspreu d'ella i que és un traïdor que només pretén saquejar l'Imperi per tornar a la seva terra carregat de riqueses. Carmesina es creu la mentida i comença a manifestar despit a Tirant, que cau en la malenconia més

profunda. Mentrestant, Diafebus i Estefania es casen. Estefania, ajudada per Plaerdemavida, vol ajudar Tirant a recuperar l'amor de Carmesina, i sempre s'ha d'enfrontar amb la malícia de la Viuda Reposada. Per exemple, una nit, després de moltes astúcies, aconsegueix que Tirant pugui observar Carmesina mentre es banya i després, fer-lo entrar a la seva habitació. Però després d'un gran enrenou que s'organitza a Palau, Tirant salta per una finestra per no ser sorprès i es trenca una cama. Però mentre Tirant es recupera, Carmesina ja no oculta el seu amor per ell. Mentrestant, l'Emperadriu i Hipòlit s'han convertit en amants. Per exemple, una nit, l'Emperadriu reté Hipòlit a la seva cambra amb la complicitat de la seva donzella Eliseu. Tirant, gairebé refet del tot, contrau matrimoni secret amb Carmesina, mentre es prepara per tornar novament a la batalla. Aleshores es posa de manifest la passió que per Tirant ha concebut la Viuda Reposada, que trama una malvada intriga. Si d'una banda continua fent creure a la Princesa que Tirant, al seu darrere, se'n burla, per l'altra, a soles amb Tirant, li revela que Carmesina és tan deshonest a que manté amors secrets amb el negre Lauseta, hortolà (o sigui jardiner) de palau. Se celebren unes festes de comiat en honor de Tirant i, quan ja està fixada la seva partida, la Viuda Reposada es decideix a portar a terme la ficció que evidenciarà la pretesa maldat de Carmesina. Ordena confeccionar a un pintor una màscara que reproduïx el rostre del negre Lauseta; i, un dia, després d'haver fet que Tirant espíes l'escena, incita Carmesina a baixar a l'hort (al jardí) a prendre la fresca i convenç Plaerdemavida perquè, amb la màscara posada, acariciï agosaradament la Princesa, com per fer broma. El cavaller, que ho veu tot perfectament gràcies a una combinació de miralls que ha muntat la Viuda a la cambra on l'ha amagat, creu que realment Carmesina manté amors deshonestos amb Lauseta, que ha estat allunyat de l'hort per la malvada intrigant. Tot surt com la Viuda volia, i Tirant, desesperat, després d'haver rebutjat les ja clares propostes amoroses de la Viuda, que es pensava tenir el camí lliure, va a buscar el negre Lauseta i el mata.

Mentrestant, els turcs obtenen una gran victòria, i en la batalla són fets presoners molts cavallers cristians -entre els quals, el mateix Diafebus-, la qual cosa posa en gran perill l'Imperi. La notícia desconsola la cort, i el dolor s'agreuja quan se sap que Tirant ha recaigut de la seva malaltia i "s'ha trencat altre cop la cama". El consell d'una jove jueva retorna la salut al cavaller, que semblava a punt de morir. Tirant, que no ha volgut tornar a dirigir la paraula a Carmesina i que constantment ha posat de manifest el seu disgust, decideix embarcar-se cap al camp de batalla. A bord de la nau, la Princesa li envia Plaerdemavida perquè descobreixi la causa de la seva reservada conducta. La donzella puja a la galera i aconsegueix que Tirant li expliqui el que va veure aquell dia a l'hort. Plaerdemavida li replica que tot va ser una broma i que ella mateixa, amb una màscara al rostre, feia el paper de Lauseta. Per demostrar-ho, demana a Hipòlit que vagi corrents a palau i que porti, de la seva cambra, la màscara que va servir per a la farsa. Hipòlit fa arribar la màscara a Tirant i aquest es convenç de la innocència de Carmesina i de la maldat de la Viuda Reposada.

Aquesta és la part més extensa (del capítol 115 al capítol 296) i més interessant del *Tirant Lo Blanc*.

Cal remarcar que quan Tirant arriba a Constantinoble, gràcies a la seva participació en les gestes mediterrànies, ja no és un cavaller errant, sinó que s'ha convertit en un gran general que comanda exèrcits. Les batalles singulars (entre dos cavallers), com les d'Anglaterra, han deixat pas a l'enfrontament entre dos exèrcits. Per això Tirant apareix com un gran estrateg, cap de les forces cristianes que han d'ajudar l'Imperi Grec contra l'amenaça turca. En aquesta part de la novel·la, l'aspecte històric ve donat per la utilització per part de Martorell de noms geogràfics coneguts, així com de noms de personatges que duen noms o títols nobiliaris corresponents a persones contemporànies. Això té una intenció clara: donar versemblança, credibilitat al relat.

En aquesta part de la novel·la s'interfereixen els episodis guerrers amb els episodis amorosos que protagonitzen Tirant i Carmesina, i les altres parelles de la novel·la, com Diafebus i Estefania o l'Emperadriu i Hipòlit. Sembla que Martorell hagi volgut anar alternant les dues temàtiques per mantenir l'atenció del lector.

Els amors a la Cort de Constantinoble es caracteritzen per ser elegants i cortesos, però també descarats, lascius i fins i tot immorals. A diferència de la novel·la cortesana i cavalleresca de l'època, en què les relacions entre la dama i el cavaller només tenien una dimensió espiritual i refinada, Martorell crea episodis amorosos de gran contingut eròtic, ja que explicita la part sensual de qualsevol relació amorosa. Per tant, Tirant no és un cavaller enamorat "espiritualment i platònicament" de la seva dama, sinó que a banda dels sentiments, mostra també un clar desig eròtic i fins i tot lasciu per ella. El mateix es pot dir de la resta de personatges, tant femenins com masculins (no oblidem la passió malaltissa que sent la Viuda Reposada per Tirant).

Martorell fa servir molts cops metàfores que amaguen un contingut sensual (per exemple, "pomes del paradís" quan vol parlar dels pits de la dona. Evidentment, aquí es nota una intenció que elegantitza l'enamorament de Tirant. Però els amors a Constantinobles són, per sobre de tot, sensuals, humans, completament arran de terra, per molt que Martorell els vulgui donar sovint un toc cortès i elegant. Pensem, per exemple, en el personatge de Carmesina, la princesa de 14 anys que, malgrat això, no dubta a mantenir amb Tirant tot tipus de jocs galants i eròtics, desimbolts i agosarats i que, finalment, el rep al seu llit. Aquest comportament, però, com correspon a una dama, va revestit de formes exteriors retòriques i cavallerescament elegants que no aconsegueixen ocultar un fort contingut eròtic.

En la part de Constantinoble, es van succeint les escenes amoroses que barregen detalls francament obscens amb la gràcia i l'humorisme.

3.1.5. Tirant al nord d'Àfrica

Resum

Les naus que duen Tirant i Plaerdemavida (que no havia tingut temps de saltar a terra) naufraguen i només se salven Tirant i la donzella. Plaerdemavida és acollida per un vell musulmà, antic captiu a Espanya, que l'adopta com si fos la seva filla. Tirant és acollit per un alt dignatari al que anomenen "el Cabdillo sobre los Cabdillos", súbdit del rei de Tremissen. En la seva estada al nord d'Àfrica Tirant viurà nombroses aventures guerreres i sentimentals, per exemple quan Maradigna, filla del rei de Tremissen li declara el seu amor, però Tirant li declara que aquest pertany a una princesa cristiana. Després d'un temps, Plaerdemavida i Tirant es retroben i aquesta es casa amb el senyor d'Agramunt, cavaller cristià que es converteix en rei de Fes i de Bugia. Tirant, mentrestant, continua venent als musulmans i convertint senyors, prínceps i princeses musulmanes al cristianisme.

La geografia del nord d'Àfrica que apareix en aquests episodis de la novel·la respon, en bona part, a la realitat dels segles XIV i XV. Això no és res extraordinari en un home com Martorell, que devia conèixer el món oriental per la seva condició de cavaller culte. Per tant, observem un cop més la intenció de Martorell de donar versemblança a la seva novel·la.

Ara bé, tot aquest afany de realisme es desmunta quan Tirant es converteix en evangelitzador i cristianitzador dels territoris nord-africans, ja que Martorell fa que Tirant aconsegueixi convertir a la fe cristiana tot un seguit de regnes que sempre es van mantenir musulmans. En aquest punt, doncs, Martorell actua com a novel·lista: sobre una base geogràfica real i utilitzant noms de personatges coneguts o contemporanis que són familiars als lectors de l'època, fa que el seu heroi es mogui en la més absoluta ficció: li atorga el paper de "missioner evangelitzador", paper que respon a una realitat concreta dels cristians de l'època, és a dir, convertir al cristianisme els musulmans.

Queda clar que Martorell trasllada a la seva novel·la tot un seguit de desitjos personals que, si bé ja no es podien acomplir en la realitat, almenys sí es podien realitzar en la ficció novel·lesca:

- Davant la decadència que viu la cavalleria en el segle XV (la cavalleria ha perdut el seu component guerrer i cristià i han quedat només les seves formes externes, esdevenint un joc cortesà), Martorell restaura la tradicional cavalleria cristiana medieval en la persona de Tirant, que representa el cavaller ideal, allò que Martorell hagués volgut ser i que ja no tenia gaire sentit a la València de mitjans del segle XV.
- El *Tirant Lo Blanc* va ser escrit amb posterioritat a la caiguda de Constantinoble en mans dels turcs (29 de maig de 1453). Per exemple, en el capítol 33 hi ha una clara al·lusió a la profanació del temple de Santa Sofia per part dels turcs. Mentre que en la realitat, tota la Cristiandat es lamenta per la pèrdua de Constantinoble i es fan projectes de croada per recuperar-la, Martorell canvia el curs dels esdeveniments en la seva novel·la: Tirant i els seus exèrcits defensen l'Imperi Grec del perill turc i el mantenen cristià. Per tant, en aquest punt Martorell projecta en la ficció no només els seus desitjos personals, sinó també els de tots els cristians.

Salvar Constantinoble dels turcs ja era un tòpic novel·lesc que existia abans de la caiguda definitiva de l'imperi bizantí l'any 1453 (no podem oblidar que l'Imperi Bizantí ja estava amenaçat pels turcs pràcticament des del segle XI). Per exemple, el *Guy de Warwick* (segle XIII) explica que l'emperador de Constantinoble, amenaçat pel soldà turc, demana ajut a Guy de Warwick i aquest aconsegueix salvar l'imperi del perill musulmà. En línies molt generals, aquí trobaríem el nucli essencial de la trama del *Tirant Lo Blanc*.

Per tant, Martorell utilitza sovint la ficció novel·lesca per canviar uns esdeveniments històrics ja sense remei. Això no contradiu la versemblança (aparença de realitat) de la novel·la, però deixa clar que, per sobre de tot, el *Tirant Lo Blanc* és una obra de ficció.

3.1.6. Tirant torna a l'Imperi Grec

Resum

Tirant, victoriós, torna a Constantinoble. Abans, fa escala a Sicília per visitar els seus amics Felip i Ricomana, que ja són reis de l'illa. Quan la Viuda Reposada comprèn que quan arribi Tirant explicarà tot el que havia posat i es posaria de manifest la seva malaltat, s'empassa un verí i es mor. Tirant lluita

contra els turcs que assetgen per mar Constantinoble i venç, evitant que la ciutat caigui en mans dels otomans. Mentrestant, Plaerdemavida és rebuda a la cort com a reina de Fes i explica a Carmesina tot el que havia passat amb la Viuda Reposada. Tirant, secretament, arriba a la cort i consuma el seu amor amb Carmesina. Tirant allibera el seu cosí Diafebus, que estava presoner des de feia anys i entra triomfalment a Constantinoble i és aclamat pel poble com a alliberador. Se celebren grans festes i l'Emperador atorga la mà de Carmesina a Tirant. Tirant és nomenat hereu de l'Imperi, o sigui "Basileus".

3.1.7 Mort de Tirant

Resum

Quan es trobava a Adrianòpolis, Tirant agafa un encostipat sobtat que li produeix un mal de costat tan agut que sap que la seva mort s'acosta. Rep els sagraments, fa testament a favor d'Hipòlit i redacta una carta per a Carmesina. Expressa el seu desig de ser traslladat a Constantinoble i mor pel camí. El cos de Tirant és portat embalsamat a Constantinoble i exposat en el temple de Santa Sofia. L'Emperador, en conèixer la trista notícia, fa una lamentació que, arribada a oïdes de Carmesina, li fa saber què ha passat. Carmesina va a veure el cos de Tirant i es lamenta dolorosament, plorant sobre el cadàver i besant-lo. Amb tanta força la fereix la pena que comprèn que la seva mort és propera. Fa pública confessió dels seus pecats i dicta testament, en què nomena hereva l'Emperadriu, la seva mare. L'Emperador, mentre tant, ha mort pel dolor que li han produït el trist final de Tirant i l'agonia de la seva filla. Després d'aquests dissortats esdeveniments -durant els quals l'Emperadriu s'ha lliurat una vegada més al jove Hipòlit-, com que l'Imperi no té hereu, els cavallers es reuneixen per decidir qui ha de ser emperador. Vist que la Princesa havia fet hereva la seva mare, i que Tirant havia nomenat hereu a Hipòlit, decideixen que regnin tots dos un cop casats, "atesa la amistat antiga que tots sabem que Hipòlit té ab la Emperadriu". Tots dos hi accedeixen ben de gust, es casen i inicien el seu regnat. Passats tres anys, va morir l'Emperadriu, i l'emperador Hipòlit es va tornar a casar amb una filla del Rei d'Anglaterra, de la qual va tenir tres fills i dues filles i el fill gran, anomenat també Hipòlit, va protagonitzar singulars actes de cavalleria.

4. ORIGINALITAT DEL *TIRANT LO BLANC*

4.1. Realisme i versemblança al *Tirant Lo Blanc*

Tirant Lo Blanc narra la història d'un cavaller, ben diferent, però, de la idea que se sol tenir dels cavallers de ficció. És en aquesta diferència que rau el valor, l'originalitat i la modernitat d'aquesta novel·la. La diferència entre *novel·la de cavalleries* i *novel·la cavalleresca* permet establir, de manera clara, l'originalitat del llibre de Martorell. Abans i després del *Tirant* abunda en la narrativa europea la novel·la de cavalleries que, com ja sabem, s'elabora a partir d'elements inversemblants i meravellosos: l'espai i el temps són llunyans i remots, sovint indeterminats; els herois són cavallers extraordinaris i sobrehumans pel que fa a les seves qualitats físiques i morals; hi intervenen elements màgics, misteriosos i fantàstics (dracs, gegants i altres monstres). Contràriament, la novel·la cavalleresca, com per exemple el *Tirant*, prescindeix d'aquests aspectes meravellosos: l'època en què es desenvolupa l'acció és contemporània a l'autor o molt

propera; el marc geogràfic és conegut i identificable; els herois són intel·ligents, valents i forts, però dins dels límits estrictament humans; l'ambient és de realitat (aquell que l'autor viu i coneix) i de versemblança, alhora que aquells aspectes que poden sorprendre són explicats racionalment. Per tant, el *Tirant Lo Blanc* s'allunyaria de les novel·les de la tradició francesa instaurada per Chrétien de Troyes.

Martorell escriu una obra de ficció a partir d'elements extrets de la realitat en què estava immers, la realitat cavalleresca de la seva època, en la qual participà activament. Per això, crea un heroi, un cavaller que no és ni fantàstic ni idealitzat, sinó que és un gran cavaller i capità, que guanya fama i fortuna perquè sap posar en pràctica les seves habilitats com a estratègia en batalles de mar i de terra i es dedica, en definitiva, a la professió militar, com tants altres cavallers de l'època. Tirant també participa en justes i en torneigs, que tenen tant un component d'espectacle com d'esport.

Tirant es mou en ambients geogràfics perfectament localitzables: Anglaterra (retratada amb molta exactitud ja que Martorell coneixia el país i la seva cort reial), Sicília, Grècia i el nord d'Àfrica.

Pel que fa al moment històric en què es desenvolupa la novel·la, el lector pot saber amb més o menys exactitud que es desenvolupa al segle XV (contemporània a l'autor) ja que Martorell hi introdueix notes que podríem dir "d'actualitat", la més important de totes, l'atac de l'Imperi Grec per part dels turcs.

El propòsit de Martorell és oferir-nos la biografia d'un cavaller imaginari -imaginari malgrat tots els models reals que pugui tenir, com veurem més endavant, que pel seu valor i pel seu talent militar aconsegueix alliberar l'Imperi Grec de l'amenaça turca, objectiu aquest desitjat per tots els pobles cristians de l'època. Però mentre que en la realitat, Constantinoble ja havia caigut en mans de les tropes turques del Soldà, el *Tirant* manté viva la imatge d'un Imperi Grec encara cristià i que es mantindrà així gràcies a les proeses de l'heroi Tirant Lo Blanc. Martorell, com a cavaller del segle XV, manté també l'esperança de recuperació de l'Imperi Grec i la fa real en la seva novel·la.

Queda clar que Martorell trasllada a la seva novel·la tot un seguit de desitjos personals que, si bé ja no es podien acomplir en la realitat, almenys sí es podien realitzar en la ficció novel·lesca:

- Davant la decadència que viu la cavalleria en el segle XV (la cavalleria ha perdut el seu component guerrer i cristià i han quedat només les seves formes externes, esdevenint un joc cortesà), Martorell restaura la tradicional cavalleria cristiana medieval en la persona de Tirant, que representa el cavaller ideal, allò que Martorell hagués volgut ser i que ja no tenia gaire sentit a la València de mitjans del segle XV.
- El *Tirant Lo Blanc* va ser escrit amb posterioritat a la caiguda de Constantinoble en mans dels turcs (29 de maig de 1453). Per exemple, en el capítol 33 hi ha una clara al·lusió a la profanació del temple de Santa Sofia per part dels turcs. Mentre que en la realitat, tota la Cristiandat es lamenta per la pèrdua de Constantinoble i es fan projectes de croada per recuperar-la, Martorell canvia el curs dels esdeveniments en la seva novel·la: Tirant i els seus exèrcits defensen l'Imperi Grec del perill turc i el mantenen cristià. Per tant, en aquest punt Martorell projecta en la ficció no només els seus desitjos personals, sinó també els de tots els cristians.

Salvar Constantinoble dels turcs ja era un tòpic novel·lesc que existia abans de la caiguda definitiva de l'imperi bizantí l'any 1453 (no podem oblidar que l'Imperi Bizantí ja estava

amenaçat pels turcs pràcticament des del segle XI). Per exemple, el *Guy de Warwick* (segle XIII) explica que l'emperador de Constantinoble, amenaçat pel soldà turc, demana ajut a Guy de Warwick i aquest aconsegueix salvar l'imperi del perill musulmà. En línies molt generals, aquí trobaríem el nucli essencial de la trama del *Tirant Lo Blanc*.

Per tant, Martorell utilitza sovint la ficció novel·lesca per canviar uns esdeveniments històrics ja sense remei. Això no contradiu la versemblança (aparença de realitat) de la novel·la, però deixa clar que, per sobre de tot, el *Tirant Lo Blanc* és una obra de ficció.

4.2. L'heroi de la novel·la

4.2.1. Models per al personatge de Tirant Lo Blanc

Molts estudiosos de la novel·la han trobat paral·lelismes entre el personatge de Tirant Lo Blanc i cavallers reals, anteriors o contemporanis a l'autor. Un d'aquests paral·lelismes o semblances és el que es pot establir entre Tirant i Roger de Flor, cabdill dels almogàvers del segle XIV. Martorell devia conèixer sense cap dubte la crònica de Ramon Muntaner i les proeses de Roger de Flor. Se sap que el cabdill almogàver viatjà amb els seus homes a Constantinoble per posar-se al servei de l'emperador grec Andrònic II Paleòleg, amenaçat pels turcs. En la realitat, el rei de Sicília posà a disposició de Roger de Flor deu galeres i dos llenys; a la novel·la, el rei de Sicília posa a disposició de Tirant onze galeres per anar a Constantinoble a lluitar contra els turcs. La ciutat de Constantinoble va rebre amb entusiasme Roger de Flor, tot i que un grup de nobles grecs es mostrava hostil al cabdill i als seus almogàvers (fet que en la novel·la *Tirant Lo Blanc* correspon a l'actitud del duc de Macedònia i d'altres nobles). Els almogàvers no només hauran de lluitar contra els turcs, sinó també contra els genovesos, mentre que a la novel·la, Tirant i els seus exèrcits s'hauran d'enfrontar també a grups d'italians hostils. Roger de Flor va rebre el títol de Megaduc de l'Imperi com a premi als seus serveis i, posteriorment, és nomenat Cèsar. Recordem que Tirant és nomenat capità general i al final de la novel·la, es converteix en Cèsar de l'Imperi. Roger de Flor es casa amb Maria, neboda de l'emperador i filla del rei de Bulgària, mentre que Tirant es casa amb Carmesina, filla de l'emperador.

Un altre personatge històric, contemporani de Martorell, ofereix també paral·lelismes amb Tirant i, sobretot, explica el sobrenom de "Lo Blanc" que rep l'heroi de la novel·la. Es tracta del cabdill romanès János Hunyadi, voivoda d'Hongria, el qual l'any 1448 va obtenir una gran victòria sobre els turcs, la qual cosa va allunyar durant un temps el perill otomà de Constantinoble. L'any 1456 els tornà a derrotar a Belgrad i morí poc després d'aquesta victòria. Segons Martí de Riquer, aquest János Hunyadi, pare del famós rei d'Hongria Maties Corbí, era valac (originari de la zona de Valàquia), per la qual cosa els textos de l'època l'anomenen Valachus o Balachus, mot que a Occident es va mantenir en la forma "Blach" i que evolucionà cap a "Blanch". Les cròniques franceses anomenen Hunyadi "Le chevalier Blanc" i també va ser conegut posteriorment com "el comte Blanc" o "Lo Blanc". Les victòries i la fama de János Hunyadi es van estendre per tot el món cristià i segurament eren ben conegudes per Martorell. Les similituds entre Tirant i János Hunyadi es basen en la lluita i victòries contra els turcs, en el sobrenom "Blanc" i també en el fet que Martorell, en la seva novel·la, diu que l'heroi es va fer una bandera i "hi féu pintar un corb" (capítol 125). János Hunyadi portava al seu escut el dibuix d'un corb, per això el seu fill Maties va ser conegut com a "Corbí". Per tant, cal admetre els evidents paral·lelismes entre Tirant i János Hunyadi.

5. FONTS DEL TIRANT LO BLANC

Com en tota obra medieval, al *Tirant* trobem fragments i passatges que mostren la influència directa d'altres autors o que són purs plagis d'altres obres. Cal tenir en compte que a l'edat

mitjana, el concepte d'originalitat literària no és l'actual i que un autor no tenia inconvenient a usar (i a dir que usava) fragments d'obres d'altres escriptors.

Ja sabem que el nucli inicial de la novel·la, el *Guillem de Varoic*, prové del *Guy de Warwick* i del *Libre d'orde de cavalleria* de Ramon Llull. L'episodi del rei Artús i la fada Morgana s'inspira en la *Faula* de Guillem de Torroella. Altres autors que Martorell "utilitza" per a la seva novel·la són Cerverí de Girona, Bernat Metge (en la seva obra *Lo somni*). La dedicatòria del *Tirant* és presa de la versió catalana de *Los doce trabajos de Hércules*, d'Enrique de Villena.

6. VERSEMBLANÇA I REALITAT AL TIRANT LO BLANC

Ja sabem que el *Tirant Lo Blanc* (com el *Curial e Güelfa*) és una novel·la cavalleresca que s'allunya del model de roman francès de temàtica artúrica instaurat per Chrétien de Troyes, que se seguirà conreant fins al segle XVI en els llibres de cavalleries en castellà. En contraposició als romans de Chrétien o als llibres de cavalleries, la novel·la cavalleresca catalana s'aproxima a un tipus de relat d'aventures exemptes d'elements fantàstics i sobrenaturals i de personatges llegendaris. Ben al contrari, l'acció es desenvolupa en un marc temporal i espacial que sigui reconeixible per al lector, els fets narrats són força creïbles, no hi intervenen elements meravellosos o sobrenaturals i els protagonistes són éssers humans, de carn i ossos.

És obvi que Martorell, al llarg de tota la seva novel·la, posa molt d'interès a mantenir aquesta sensació de realitat, de versemblança: vol que el lector de la seva novel·la vegi com a creïble, com a possible, tot allò que està explicant (no necessàriament ha de creure que és real).

El propòsit de Martorell en escriure el *Tirant Lo Blanc* és oferir la biografia d'un cavaller imaginari (imaginari malgrat tots els models de cavallers històrics que pugui tenir), que pel seu valor i pel seu talent militar es converteix primer en el paradigma de cavaller ideal i, després, en un gran militar i estrateg que aconsegueix alliberar l'Imperi Grec de l'amenaça dels turcs. Aquest propòsit perdria eficàcia si l'empresa militar que duu a terme Tirant s'aconseguís gràcies a elements sobrenaturals, màgics o inversemblants.

El cavaller imaginari (Tirant) que ha de dur a terme aquesta gran empresa, primer de tot ha de tenir una formació i un aprenentatge cavallerescos. A això es dedica la primera part de la novel·la, és a dir, la trobada amb l'ermità Guillem de Varoic i els episodis a la cort anglesa. Per tant, aquests capítols constitueixen la formació teòrica i pràctica del jove Tirant per convertir-se en el millor dels cavallers. Cal remarcar que aquests capítols es diferencien de la resta de la novel·la perquè no hi apareixen dos elements bàsics en l'obra de Martorell: l'humorisme i el tònic eròtic i sensual. Martorell, en aquesta primera part, també deixa clara la seva intenció realista i versemblant: observem que Tirant mai lluita ell sol contra més d'un cavaller (mentre que en les novel·les de cavalleries, l'heroi podia derrotar ell sol tots els cavallers que se li possessin al davant) i després dels combats singulars, sovint el veiem ferit, abatut, ple de ferides.

Un cop Tirant ha guanyat fama i honor a Anglaterra, convertit en un cavaller errant, vénen els episodis mediterranis. Gràcies a la seva intervenció en el setge de Rodes, Tirant deixa de ser un cavaller errant i es converteix en capità, adquireix una dimensió de cap militar i comandant d'exèrcits. Ja no tot són combats i batalles singulars, sinó que Tirant demostra la seva qualitat d'estrateg, amb enginys de guerra i recursos hàbils i intel·ligents per sortir de les situacions difícils, propis d'un gran general (per exemple, en el capítol 106, durant l'alliberament de l'illa de Rodes, o en el capítol 164, quan Tirant idea un estratagema per semblar que les seves dotze naus semblin setanta-quatre). Aquesta dimensió militar de l'heroi segurament agradava molt als lectors contemporanis, a banda de ser un bon document sobre l'art bèl·lic de l'època.

És cert que en el *Tirant* apareix algun element meravellós o inversemblant. Per exemple, en el capítol 410 es narra la llegenda de la filla d'Hipòcrates convertida en drac, que és desencantada per un cavaller que s'atreveix a besar l'horrible bèstia, cavaller que en el cas de la novel·la que ens ocupa és un cavaller del grup de Tirant anomenat Espèrcius. O cal destacar també l'episodi de l'entremès del rei Artur, que apareix davant de la cort acompanyat de la fada Morgana. En aquest cas, és força evident que tot resulta ser un entreteniment teatral per als cortesans i que de cap manera trenca el conjunt realista i versemblant de la novel·la.

7. HUMOR I IRONIA AL *TIRANT LO BLANC*

Els llibres de cavalleria que provenen de la tradició artúrica no acostumen a contenir elements humorístics ni irònics: són redactats en to solemne, són seriosos i greus. Però la ironia i l'humor presents a bona part del *Tirant Lo Blanc* són propis del temperament de Martorell. Així, quan escriu les seves lletres de batalla en les quals ventila afers que són seriosos i greus, no deixa de mostrar una forta ironia, sovint per ridiculitzar els seus adversaris. Hi ha moments de la novel·la que estan mancats per complet d'aquest to irònic, humorístic i festiu: són aquells que tenen molta importància per a Martorell: la formació cavalleresca, el sentit de la cavalleria, l'alliberament de l'illa de Rodes, les lluites contra els musulmans i la salvació de l'Imperi Grec no són, per a Martorell, temes amb els quals es pugui fer broma. Per això, mai ironitza quan tracta aquests temes, entre altres raons, perquè Martorell no és un burgès, sinó un cavaller que veu com el món cavalleresc s'enfonsa i perd sentit. Per tant, tots els temes cavallerescos i militars formen part del seu món i són molt seriosos per a ell.

L'humor i la ironia són presents en diferents moments de la novel·la: per exemple, Martorell recull com devia ser el parlar desvergonyit dels cavallers de l'època. En el capítol 436, en relació a la possessió amorosa amb Carmesina, diu: "Com Tirant vencé la batalla e per força d'armes entrà en lo castell", referint-se a la manera com aconseguí Tirant posseir físicament la Princesa. En aquest capítol, Martorell fa servir un llenguatge francament obscè, propi dels cavallers i dels militars, i fa servir metàfores militars per referir-se a la possessió carnal. Aquesta és una prova de com devien parlar els cavallers de l'època, la qual cosa torna a demostrar que el *Tirant* és un magnífic document que reflecteix la realitat viva de la societat de l'època.

L'humorisme de Martorell queda clar també en altres episodis de la novel·la, com per exemple, en el del somni fingit de Plaerdemavida, en el del bany de la Princesa acompanyada per la Viuda Reposada, etc. També són humorístics alguns dels noms propis que dóna als personatges, com el del mariner Cataquefaràs, el del cavaller Kirieleison de Muntalbà...

8. ESTIL DEL *TIRANT LO BLANC*

En la novel·la *Tirant Lo Blanc* es combinen dos estils. Per una banda, el to solemne, oratori, que segueix les normes de la prosa renaixentista i la "valenciana prosa". Martorell, i potser Galba, el que fan aquí és seguir una moda literària: els parlaments, les lamentacions, les preguntes i respostes que trobem al llarg de la novel·la són sovint molt forçats i, de vegades, queden per sota del que seria la millor prosa de l'època, com la de l'escriptor valencià Joan Roís de Corella, contemporani de Martorell. De tota manera, aquest estil culte, filigranat, pompós, no és tan fals com pot semblar-nos a primera vista. Sembla que la societat valenciana culta de l'època es complaïa a utilitzar aquest to solemne, com mostren algunes cartes de batalla de cavallers valencians d'aquell segle. Des del punt de vista retòric, són excel·lents els planys de Carmesina sobre el cos mort de Tirant o els que fa l'Emperador en prosa rimada, tot i que provinguin d'obres de Roís de Corella.

L'altre estil de la novel·la és lluny de tota retòrica. Martorell fa parlar els seus personatges en un diàleg breu, col·loquial, ple de gràcia i d'expressions casolanes, amb refranys, jocs de paraules i vives exclamacions, que mostren de manera excel·lent la llengua col·loquial i familiar de l'època.